

Veslavín, jehož spisy byly pro Dobrovského pramenem nejcennějším. Heřmanovi se podařilo zjistit provenienci rukopisných doplňků Dobrovského až na několik málo případů. K těm uvádím aspoň provenienci z Konáče vybraného přísloví „Nemůžeš být takového fochu, aby v něm nebylo pravdy trochu“ (str. 73); přísloví se vyskytuje v předmluvě ke Knize o hořekování a nařikání Spravedlnosti z r. 1547.

V poznámkách Heřman někde zaznamenává i varianty určitého přísloví. Tak např. k přísloví „Čistá jest věc cizím nestějším se káti“ (str. 193), vybranému z Masopustu Rvačovského, uvádí variantu Ondřeje Klatovského; podotýkám, že latinský originál tohoto přísloví se najde ve Veslavínově předmluvě ke Kronikám dvěma o založení země české z r. 1585. Mimoходом poznamenává m. Doležalovu přísloví „I starší *tkadlec* přizí zmate“ (str. 195), že jeho latinská paralela „Quandoque bonus dormitat *Homerus*“ nepřimo potvrzuje hypotézu o tom, že *Tkadleček* staročeské skladby z konce 14. století je symbolem pro spisovatele.

K Heřmanově transkripci mám některé drobné připomínky. Tak např. by bylo vhodné uvést v titulu alegorického spisu Ctibora Tovačovského z Cimburka velká písmena u personifikovaných abstrakt Pravdy a Lži (str. 31), zavést náležitě znění šlechtického přídomek M. Konáče z Hodiškova (str. 33, 197, 199), sjednotit psaní slova usta (u—ú) a upřesnit některé názvy v „Seznamu autorů a děl, z nichž byla přísloví excerbována“.

Heřmanova edice sbírky přísloví J. Dobrovského je první kritická edice tohoto díla. V tom je nepochybně její význam. Edice nám připomíná jinou, dosti neznámou tvář Dobrovského. Dokazuje, že tento velký učenec měl kladný vztah k lidu, že jeho přísloví považoval za projev svérázné moudrosti a že chtěl tuto moudrost zapojit do služeb národně obrozovacího úsilí. Jako filolog se ovšem především snažil využít přísloví v pracích gramatických a lexikálních; v materiálu přísloví viděl i možnost k obohacování jazyka.

Milan Kopecký

Vítězslav Hálka, **Dopisy 1849—1874** (uspořádal František Bařha; Praha 1963).

V roce 1960 vydalo Státní nakladatelství krásné literatury a umění poslední svazek šestidílných Vybraných spisů Vítězslava Hálka a tím zpřístupnilo dnešnimu čtenáři jeho nejlepší a nejzajímavější prózy, básně a fejetony a přineslo také ukázkou z tvorby dramatické. Cesta k plnému a nezkruslenému poznání významné osobnosti kruhu májového byla otevřena (protože nebyl představen jen „tradiční“ poeta Večerních písní a autor vesnických próz, nýbrž i ostrý polemický žurnalista a cestopisec, tedy i Hálka „netradiční“), ale zatím přece jen ne zcela dokofán. Ve spisech Boženy Němcové, Jana Nerudy a jiných autorů objevily se i svazky korespondence, u Hálka zatím nikoli.

Je zcela samozřejmé, že každý badatel, který chce proniknout do hloubky některého jevu, který chce v co největší úplnosti pochopit snažení, životní cíl a osudy některé osoby, neobejde se bez prostudování materiálu, který nebyl určen veřejnosti, zejména bez dopisů.

Korespondence je důležitým dokladem, pramenem poznání. Okrajově patří do okruhu paměti, protože podává jako ony obraz doby a pisatele, a to obraz bezprostřední. Zachycuje pisatelův soukromý život, jeho názory, jeho soud o současnicích a událostech, odhalí popudy, které vedly k dílu. Obvykle se v ní projeví autor otevřeněji a nestřeženěji, než je tomu v pracích, psaných pro širší veřejnost. Pisatelé nepočítají totiž obvykle s tím, že jejich korespondence bude uchována a zveřejněna, a proto se tak mnoho nestylizují do žádného postoje, jak se to stává už samozřejmě při psaní paměti, určených pro veřejnost. Také za života pisatelů dopisů obcejně soubory jejich listů nevycházejí. Bývají vydávány až po autorově smrti, a proto jsou pořádány někým jiným, než původcem. Pořadatel, vydavatel hraje důležitou roli: ovlivňuje celkové vyznění vydávané korespondence výběrem a řazením dopisů, vynecháváním některých pasáží, komentářem atd.

Listy jsou významným pramenem pro poznání pisatele rovněž proto, že informují o událostech ihned, jakmile se staly, nemá tedy autor dopisu od nich odstup a zachycuje v nich své okamžité názory. Tak často odhalí ze svého myšlení a citění to, co by normálně zůstalo utajeno. Tento fakt je pro posouzení obsahu dopisů a pro stanovení závěrů na jejich podkladě velmi důležitý.

To všechno jsou důvody, pro které jsou soubory dopisů vydávány a pro které je bere do rukou badatel i čtenář. To jsou také důvody, pro které už řadu let vítáme svazky z edice *Paměti, Korespondence, Dokumenty* (vydává SNKLÚ). Letošního roku přinesla tato edice již 32. svazek, a to *dopisy Vítězslava Hálka* (k vydání připravil František Bařha za jazykové spolupráce *Olgy Svejkové*).

Co obsahuje tato kniha a jakým novým způsobem dokresluje obraz Hálkův? Tyto otázky si položil nad publikaci také autor úvodní stati, hálkovský badatel *Dušan Jeřábek*. Cenu

dopisů vidí nikoliv v tom, „že by rozmnožovaly podstatným způsobem naše dosavadní znalosti vnějších osudů Hálkových, že by obsahovaly zásadní, objevná fakta literárněhistorická, přinášející změnu do našeho dosavadního hodnocení básnickovy tvorby“, ale v tom, že nám dávají „příležitost nahlédnout do vnitřního života autorova, blíže sledovat především lidské vztahy a svazky, které provázely, charakterizovaly, ba leckdy i spoluurčovaly Hálkovu úlohu společenskou, kulturně politickou, a v neposlední řadě ovšem i jeho dráhu uměleckou“ (str. 7).

Svazek Hálkovy korespondence obsahuje celkem 125 dopisů, doposud v převážně většině nepublikovaných, a „*Vlastní životopis*“. Shrnuty jsou listy psané od března 1849 do srpna 1874. Z největší části jsou opublikované dopisy majetkem literárního archivu Národního muzea v Praze, kterému je věnovala vnučka Vítězslava Háлка, Elena Hálková. Ve svém majetku si ponechala jen 9 dopisů. Ostatní dopisy (menšina opublikovaných) jsou roztroušeny po různých archívech a muzeích.

Korespondence je vydavatelem rozčleněna do tří oddílů. V prvním oddíle publikuje František Batha 5 Hálkových dopisů rodičům, 65 Hálkových dopisů Dorotce Horáckové-Hálkové, 8 Hálkových dopisů manželčině matce Marii Horáckové a 6 Hálkových dopisů manželčinu bratru ědovi. Druhý oddíl, nazvaný *Dopisy současníkům*, shrnuje celkem 31 Hálkových listů a listků 15 adresátům (např. J. Lvovi, K. Světlé, J. V. Fričovi, Fr. Palackému, W. Belzovi, J. Grégrovi, V. K. Šemberovi, A. V. Šmilovskému aj.). V třetím oddíle je pak shrnuto 10 dopisů psaných Vítězslavu Hálkovi. Jsou to listy od K. J. Erbena (1), J. V. Friče (1), Fr. Pravdy (1), J. Gordona (2), V. Brandla (1), A. V. Šmilovského (1), S. Podlipské (2) a E. Špindlera (1).

Ze tří uvedených oddílů nás nejvíce obohatí *oddíl první*. Předně jsou zde zařazeny listy rodičům. Jeřábek však v úvodu správně říká, že „poměr k rodičům neměl pro citové zrání a vnitřní utváření Hálkovo ten primární význam, jaký měl třeba Nerudův vztah k matce“ (str. 8). Proto je daleko závažnější zařazení 65 dopisů adresovaných Hálkově milence a od roku 1867 ženě Dorotce Horáckové-Hálkové, pro kterou byly sepsány i Věčerní písně. Zvláště listy, které jí posílá Hálek z cest po Polsku roku 1862 a po Balkáně roku 1865, vymykají se běžným milostným psaním, i když v nich samozřejmě silně Hálkův cit k Dorotce proniká, jak to už například dokazují jen nejrůznější a nejněžnější modifikovaná oslovení, která své nejdražší bytosti Hálek dává. Jeřábek v úvodu případně připomíná, že právě dopisy Dorotce mají „převážně ráz citového deníku, v němž dnes můžeme sledovat vývoj i zrání Hálkova vztahu k milence; nadto pak se v něm odrážejí některé důležité etapy Hálkovy cesty názorové a tvůrčí“ (str. 8). A tak v dopisech Hálek Dorotce nezpívá jen o lásce, ale píše jí o velkém okruhu otázek, o svém národním citění, uměleckých zkušenostech, slovanství, přírodních dojmech atd. Zvláště u dopisů z cest jde někdy až o drobné fejetony a črty, které prozrazují, že je psal něžný, temperamentní a někdy i na sebe pyšný a sebevědomý úspěšný umělec. (Tuto Hálkovu vlastnost odhalil i J. V. Frič, který mu v lednu 1861 píše: „Bojím se, že Tě všeobecný úspěch ne-li zkazí, tedy k příliš kvapné práci poze“ — str. 170.) Hálek v nich dovede soudit, pozorovat, odhalit a vystihnout ducha národa, města, krajiny, dovede k zobrazovaným jevům zaujmout jasně stanovisko. Tato část korespondence se velmi úzce stýká s Hálkovou fejetonistikou, s těmi fejetony, které zasilal z ciziny do Národních listů; proto nám právě tyto listy umožňují srovnávat Hálkovu tvorbu „pro veřejnost“ s názory „soukromými“, a tím nepřímo proniknout i do způsobu Hálkova tvoření.

Rozdíly mezi fejetony z cest a dopisy ovšem jsou, ne však pokud jde o proces poznání, nazírání na skutečnost a hodnocení faktů. Dopisy jsou intimnější, citovější, mluví i o soukromých záležitostech dvou zamilovaných lidí — to je ale myslím jediný rozdíl. Fejetony, určené širší veřejnosti, musely být jinak uspořádány než dopisy, musely mít pevnou kompozici a počítat se čtenářem novin a jeho rozhledem. Hálek jimi plnil svůj úkol — informovat čtenáře o životě jiných Slovanů. Z cesty do Polska napsal 8 fejetonů (obsahově shodných se 3 opublikovanými dopisy), z cesty na Balkán 37 fejetonů (obsahově shodných s 18 opublikovanými dopisy). Fejetonů tedy bylo záměrně více, ale obsahově ani ideově se neliší od toho, co přinesl Hálek v korespondenci Dorotce Horáckové. Hálek dokonce cítil velmi úzkou souvislost mezi dopisy a mezi fejetony z cest. Dorotce v dopise z 6. července 1862 píše: „Abych Ti vypravoval o všech věcech, které jsem zde viděl, nestačilo by jedno psaní k popsání jedné z nich. Chci Ti jen sumárně předmety jmenovat, bližší sobě ponechávaje do fejetonů a ústního sdělení“ (str. 74). Některé dopisy, jako např. list z 13. července 1862 o nečestí na Dunaji v Tatrách, byly téměř doslovně otištěny v Národních listech (ovšem s vynecháním nejsoukromějších záležitostí). Hálek k tomu Dorotku Horáckovou vyzval: „Prosím Tě, opiš důležitá fakta a odešli je hned do redakce Národních listů po ědovi. Vynech jen, co se Tebe týká, ostatní (pokud se jednotlivá místa neopakují) můžeš dát doslovně

a podotkni výslovně napřed, že to psaní jest ode mne, jmenem mne jmenujíc“ (str. 82).

Uvedené skutečnosti svědčí však také o tom, že Hálek stylizoval alespoň do určité míry a alespoň některé dopisy jako malé literární dílko. To platí v první řadě pro listy z ciziny. Velká většina listů je však rázu skutečně intimního, soukromého. Z nich právě vyčteme důležitá fakta, například že Hálek stavěl lásku k národu nejvýše, i nad lásku k Dorotce Horáčkové, že cenil velmi vysoko svou literární tvorbu i svou osobu, nebo to, jak tvořil některé postavy svých děl (např. Rudolfa, Závíše, Mejrimu apod.).

Listy, zařazené do prvního oddílu, čtenáře i badatele uspokojí — výběrem, obsahem i svou závažností. Ne tak již můžeme být spokojeni s tím, co vybral pořadatel do *oddílu druhého*. Zde jsou zařazeny listy nestejně hodnoty: vedle cenných dopisů např. Lvovi, Fričovi (a to zejména!), Brandlovi, Grégrovi nebo Belzovi, které odhalují některé Hálkovy názory na současníky a problémy doby, jsou zbytečně zařazeny jen stručné žádosti spisovatelům o příspěvky do almanachu či časopisu nebo sdělení úřední povahy (Světlé, Thoméovi, Jandovi, Pravdovi, Semberovi, Šmilovskému apod.). Zařazení těchto dopisů nic nového nepřináší, snad jen poznání, kterým lidem Hálek psal; a to je málo. Snaha po úplnosti (pokud jde o publikaci dostupných listů) zde nebyla na místě, protože stejně — jak je patrné z ediční poznámky — nešlo pořadateli o publikování *všech* dochovaných listů. „Do souboru jsme nezařadili pouze Hálkovu korespondenci spolkovou, listy, které psal jako jednatel Umělecké besedy (...), jako obsahově nedůležitou“ (str. 185). Z téhož důvodu bylo možno vyřadit i některé listy z oddílu druhého. Proto cena tohoto oddílu netkví v tom, že si Hálek psal s celou řadou významných spisovatelů, ale především v tom, že napsal 3 závažné dopisy J. V. Fričovi.

V listu, který poslal J. V. Frič Hálkovi, tkví pak zase převážně cena *třetího oddílu*. Vůbec je možno říci, že právě Fričův dopis z ledna 1861 je z celého vydávaného souboru nejzajímavější. Ostatní dopisy třetího oddílu však také byly opublikovány právem, protože ukazují názor současníků na Hála a dobové poměry.

Nesouhlas může vzbudit řazení dopisů v souboru. Vydavatel přísně dodržoval v rámci jednotlivých oddílů chronologii — publikuje dopisy v časovém pořádku. Je to jistá zásada, podle níž je možno se řídit, ale pochybnosti vzbuzuje v případech, kdy jde o dopisy určené většímu počtu adresátů. Vlivem tohoto způsobu uspořádání se mezi dopisy jednomu adresátovi vmísí listy, určené na adresu jinou. Celkový dojem se trápí, protože není možno počítat s tím, že dodržení chronologického pořadí při vydání dopisů bez ohledu na adresáty by ukázalo Hálkovy názory ve vývoji. Korespondenci by prospělo jiné uspořádání, které by respektovalo zásadu: zachovat listy, určené téměř adresátovi, pohromadě. Stejně nesprávná je zásada odtrhovat od sebe korespondenci oboustrannou, zvláště v těch případech, kdy listy na sebe přímo navazují, jeden je odpovědí na druhý (např. Hálkův dopis V. Brandlovi z 18. 8. 1870 a Brandlův Hálkovi z 21. 8. 1870; tyto listy jsou od sebe odtrženy).

Někdo by mohl namítnout, že rejstříky, které uzavírají knihu (Rejstřík jmenný, Rejstřík adresátů, Rejstřík pisatelů), umožňují dokonale orientaci. Čtenář ovšem nechte korespondenci podle rejstříků, ale tak, jak ji vydavatel seřadil. Konečně v každém případě by měl mít pořadatel snahu uspořádat svazek co nejpřehledněji (nepochybujeme o tom, že ji měl i pořadatel tohoto souboru), a toho jistě nedosáhne prostým řazením dopisů za sebou ve sledu chronologickém. Správnější by snad bylo řazení dopisů do skupin podle adresátů, přičemž samozřejmě by se uvnitř těchto skupin zachoval chronologický sled.

Vydavatel František Bařha komentuje korespondenci velmi pečlivě a svědomitě. Přesně uvádí, které dopisy a kde byly už publikovány, uvádí i seznam ztracených dopisů, zaznamenává, kde se dopisy nacházejí. Jeho *poznámky a vysvětlivky k textu* (str. 187—210) jsou vypracovány s důkladnou znalostí pramenného materiálu, který je na svých místech citován. Takto vypracované poznámky poslouží badatelům (který však nakonec stejně musí sáhnout po materiálu), pro čtenáře, který chce porozumět textu dopisů, jsou místy nadbytečně rozsáhlé a podrobné.

Zásady, podle kterých je text připraven, jsou správné. Vydavatelé respektují Hálkovy zvláštnosti v tvarosloví i v kvantitě, chovají se k textu pietně. Neměl jsem možnost srovnávat vydaný text s originálem, a proto uvažují jen na základě ediční poznámky a na podkladě ostatních Hálkových textů (básní, próz, dramát, fejetonů). Domnívám se jen, že je možné s vydavatelem diskutovat v některých případech o kvantitě *i, í* (rytiřské časy, vžiju, určené apod.) a ojedinele o kvantitě některých jiných slov (jde mi o případy, neuvedené v ediční poznámce). To jsou však maličkosti, které nemohou ovlivnit nespornou hodnotu publikace.

Vydávané listy jsou cenným přínosem do hálkovské literatury. Doplníují vydání Hálkových Vybraných spisů o svazek, který plasticky ukazuje Hála intimního a který prospěšně dokresluje jeho osobnost. Dušan Jerábek to v úvodu vystihuje takto: „Prostřednictvím

osobitého slovesného výrazu osvětluje [korespondence], doplňuje a konkretizuje představu povahové, lidské podoby básníkovy a současně osvětluje nejednu dobovou okolnost, nejeden vztah, působící na Hálkův tvůrčí profil“ (str. 13). V tom je její největší klad.

Vlastimil Válek

Jiří Lederer a kol., **Lidé kolem mikrofonu** (Orbis, Praha 1963, 116 stran).

Na první pohled by se zdálo, že neustále stoupající obliba televize zatlačí rozhlas do pozadí. Ukazuje se však, že oba druhy zpravodajství i umění nestojí proti sobě, ale vedle sebe.

Literatura o problematice rozhlasu není v ČSSR příliš rozsáhlá. Vedle knížek Františka Kozíka a Olgy Šrbové, které byly vydány za okupace, máme tu z r. 1948 Kapitoly o rozhlase od Petra Karvaše, knížku Zázraky rozhlasu (1960) a poučený doslov Ivana Tereby ke sborníku Světové rozhlasové hry z r. 1961.

Kolektivní práce *Lidé kolem mikrofonu* (vyšla za redakce Jiřího Lederera) je sice věnována především pracovníkům tzv. malého rozhlasu, tj. rozhlasu místního, závodního, školního apod., ale v některých příspěvcích přesahuje popularizující záměr a zamýšlí se nad jednotlivými úseky rozhlasové práce hlouběji.

Sympatický je výběr autorů jednotlivých článků. Sestavovatel sborníku dal slovo praktickým rozhlasovým pracovníkům (J. Kolář, K. Kubát, J. Hronek, F. K. Zeman, Vl. Strahl a J. Horčička), aby sdělili zkušenosti ze své praxe redaktora, technika, zpravodaje, reportéra, hlasatele a režiséra.

Hlubší teoretický dosah mají z knížky tři části. Obecného charakteru je stať Jiřího Lederera *Rozhlas a moderní doba*. Rýsuje v drobných a živých kapitolách funkce rozhlasu a snaží se postihnout podstatu a specifiku rozhlasovosti — na rozdíl od novin, televize a filmu. Lederer diferencuje hlavně možnosti rozhlasu a televize, a to jak v oblasti zpravodajské, tak umělecké. Do jisté míry se s těmito pasážemi obsahově kryjí jinak zasvěcené výklady Jiřího Hronka, který probírá zpravodajské útvary v rozhlase. O práci režiséra v rozhlase nás poučuje interview se šéfrežisérem Jiřím Horčičkou, zákem zasloužilého umělce Josefa Bezdíčka. Síla Horčičkova výkladu vyvěrá z toho, že mluví těží ze své bohaté praxe a že dokládá své závěry na příkladech. Jeho citlivé výklady o práci s hercem, s hudbou a zvukem mají při své rozhlasové specifčnosti dosah i pro režiséry divadelní, filmové a televizní.

Přestože by publikace *Lidé kolem mikrofonu* zasluhovala přísnější redakci (aby se v ní např. některé výklady nedublovaly) a přestože se nevyhnula leckde ani chybám (např. opakování písničky v rozhlase má jiný charakter nežli pokračování v seriálu — str. 22, 23) nebo též rozporům (na jednom místě se mluví proti „dramatizaci“ zprávy při jejím vysílání v rozhlase, jinde se zase „umocnění“ zprávy požaduje jako nutný prostředek ke zvýšení její účinnosti), musíme ji přivítat jako knížku informačně užitečnou.

Artur Závodský